

Nógrádi vártúrák

JELVÉNYSZERZŐ TÚRAMOZGALOM

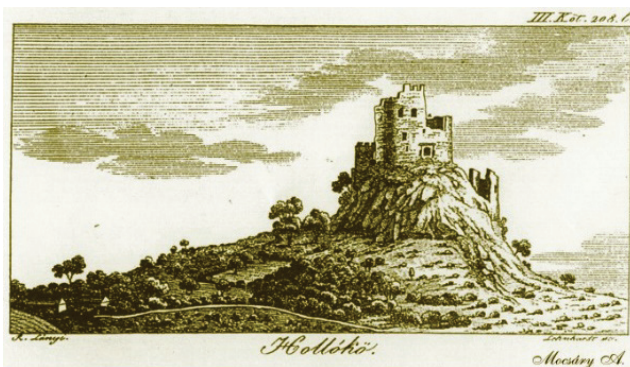
MELLÉKLET

Tisztelt Túratárs!

Örülünk, hogy túramozgalmunk felkeltette érdeklődését és vállalkozik arra, hogy teljesítse annak feltételeit. Nógrád vármegyében az Északi-középhegység három tagja, a Mátra, a Cserhát és a Börzsöny szebbnél szebb tájai kínálnak kiapadhatatlan lehetőséget a gyalogos és a kerékpáros turizmus számára. A sok geológiai érdekességen kívül számos, a múltat idéző várromot kereshetünk fel. A Zöld Út Természetjárók Egyesülete (ZÚTE) az eddig is méltán népszerű „Nógrádi vártúrák” túramozgalom igazolófüzetét átdolgozta, a teljesítés feltételeit némileg módosította. Az igazolófüzet e mellékletében, abc-sorrendben 16 nógrádi várról és egy erődített templomról olvashatunk ismertetést. A terjedelem szűkre szabottsága miatt természetesen csak a legfontosabb adatokat említjük, a várak történetét bővebben útikönyvekből, vártörténeti kalauzokból ismerhetjük meg. Abban a reményben bocsátjuk útjára régi-új túramozgalmunkat, hogy változatlanul sokan vállalkoznak a teljesítésére, s szép élményekkel gazdagodva, sok különlegességet, érdekességet megismerve térnek majd haza a nógrádi várakat felkereső túráikról.

Kellemes időtöltést, jó túrázást kívánunk!

Ágasvár

A Mátrabérc egyik jellegzetes, messziről is jól látható, 789 m magas, csonka kúp alakú vulkanikus csúcán már 1265-ben vár állott, s abban az időben került a Rátót nemzetség birtokába. V. István király adományozta Domokos nádor fiának, Istvánnak, miután lovászmesterré nevezték ki. A vár a későbbiekben a Pásztói, majd a Tari család tulajdona lett. A két szomszéd erőddel, az Óvárral és a Cserteri (hasznosi) várral együtt a Mátrán átvezető hadiút őrzésében játszott szerepet. Jelentőségét már korán, a XV. században elvesztette, mert elpusztult. 1472-ben már csak várhelyként említik. Nagy kiterjedésű, szabálytalan alapú vár lehetett, melynek romjai még a múlt században álltak. Mára csupán néhány mohával benőtt kő utal az egykori erősségre. A csúcsról szép kilátás nyílik D-i irányba. Az Ágasvár-csúcs tövében álló turisztaszálló több irányból is megközelíthető, a mátrai turistautak egyik fontos kereszteződési pontja, az Országos Kéktúra útvonalának egyik pecsételő helye található itt. A kedvelt turistacélpontot legkönnyebben Mátrakeresztes irányából kereshetjük fel.

Baglyaskő vára

Salgótarján központjából negyedórányi gyaloglással érhetjük el a vasútállomásról induló, a határainkon túl is ismert búcsújáró- és kegyhelyre - Szentkútra - vezető zöld sáv jelzés mentén található geológiai érdekességet, a Baglyas-kőt. A nem túl magas vulkanikus sziklán egykor a Kacsicsok által épített vár állott, ennek azonban mára csupán csekély nyomai maradtak. A vár történetéről nem maradt fenn számottevő írásos emlék, először 1268-ból említi oklevél. A vár jelentős szerepet nem játszott, nevét a XV. században már nem is említették. A vár alatti Baglyas nevű falu a

XV. század közepén már Somoskő tartozéka volt. A falak maradványait a helybéliek bontották el, hogy házaik építéséhez használják fel. A hegy külső formájában ma is várromnak látszik, pedig nem más, mint egy kővé meredt vulkáni embrió, mely a geológiai harmadkor végén keletkezett. A föld szilárd kérgének repedéseiből salakos láva buggyant ki, de már nem tudott kiömleni a kráteren. Évmilliók során a kráterbe szorult bazalt körül kimosódott a lazább kőzet, s a megmaradt, kettéhasadt bazalt most is érdekes látványt nyújt. Érdeemes rövid sétát tenni a földúton Baglyasalja felé, mert a szemközti dombról visszatekintve a Salgótarjánt körülvevő szép panorámában gyönyörködhetünk.

Buják vára

A vár központi részét a tatárjárás után építették, feltehetőleg egy korábbi földvár helyén. A XIV. század elején Zsigmond király „tűpénzként” feleségének, Cillei Borbálának adományozta. A várhoz hatalmas birtok is tartozott, mely az egymást követő nemzedékek során többször is gazdát cserélt. A XV. század közepétől a török hódítás határa fokozatosan észak felé tolódott. Ebben az időben kezdtek hozzá a vár korszerűsítéséhez, megerősítéséhez. Az északi szárnyra körbástyát építettek, s helyreállították az elhanyagolt védműveket is. 1550-ben a vár alatti síkon Kapitán György hollókői várnagy és a szandai Hubiár aga között zajlott az a híres párviadal amelyet Tinódi is megénekelte. A párbajra augusztus 10-én került sor. Számos magyar és török híresség megjelent: Balassa János Felvidéki főkapitány, Lossonczi István Szécsény kapitánya, Bebek György, Zay Ferenc, Zoltay István. Török részről: Eskodán Horán és Deli Malkocs bég. A párbajozók kopját törtek, majd lóról szállva hegyestőrrel vívtak. Kapitán, a kézfejen sérülve buzogánnyal hadakozott tovább, erősen fejen ütve Hubiárt. Végül handzsárral folytatta a

vagdalkozást a két sebesült vitéz. Ekkor az igazlátók befejezettnek tekintették a párviadalt és a csapatok békében tértek meg váraikba. Ali budai pasa 1552-es hadjárata során elfoglalta, és ezt követően a vár mintegy 40 évig török kézen volt. A visszafoglalás után hosszabb ideig végvárként szolgált. 1663-ban újra elfoglalta a török, majd 1683-ban végleg kiűzték őket Bujákról. Egy alkalommal Evlia Cselebi, a neves író és utazó is megfordult falai között, és tanúként hiteles képet festett az akkori állapotokról. Ezt követően a rossz állapotú vár tovább pusztult és hadtörténeti szerepe is megszűnt. A Vár-domb tetején lévő egykori erőd falmaradványai jelenleg is láthatók, felkereshetők.

Csehvár

A régi Hont vármegye határán fekvő, az egyik honfoglalás kori törzs, a Jenő törzs nevét viselő Diósjenő már a XIII. században létezett. A középkorban vámjoga is volt. 1437-ben Zsigmond király Lévai Cseh Péternek adta zálogul. Röviddel ezután a husziták foglalták el, akik fontos helynek, kulcspontnak tartották, s a Csehvár nevű dombon váracskát is építettek. A husziták vezérétől a települést 1456-ban Újlaki Miklós 2200 forintért megváltotta, s így visszakerült a Lévai Cseh család birtokába. A vár későbbi történetéről, a török időkben játszott szerepéről keveset tudunk. Az esztergomi érsekség és a váci püspökség századokon át birtokolta a vidéket. A vár az azonos nevű, 523 méter magasságú hegycsúcson, a Bárány-bérc kelet felé elkeskenyedő gerincének végén kiugró kúpra épült. A falu fölé 260 méterrel emelkedő, három oldalról meredek oldalú hegyről az egész környék jól belátható. A 32 x 18 méter átmérőjű, ovális alakú vár a hegycsúcs lapos tetejét foglalja el. Pontos alaprajzát, épületei elhelyezkedését feltárás hiányában nem ismerjük. Keleti részén egy nagyobb leszakadás és egy elmosódott terasz utal az egykori

feljáró és bejárat elhelyezkedésére. A várnál 5-10 méterrel alacsonyabban egy napjainkban 0,5-1 méter magasságú, 110 méter átmérőjű délkelet felé lejtő sánc fut körbe. A vártól nyugatra a kevésbé meredek gerincen két lapos terasz található. Ezek a sánc bejáratát védő épületek alapjai lehetnek. Diósjenő ma a Börzsöny keleti, s a Cserhát nyugati részének egyik turisztikai, idegenforgalmi központja, számos turistaút kiinduló helye. Innen indulnak neki a Csóványosnak, a Nagy-Hideg-hegynek, a Kemence-patak völgyének, a Závornak és sok egyéb turisztikai célpontnak. A vasútállomásról indulva, a Csóványosra vezető zöld sáv jelzésű turistaútról 3,5 kilométernyi távolság megtétele után balra letérve még fellelhetjük az egykori vár nyomait.

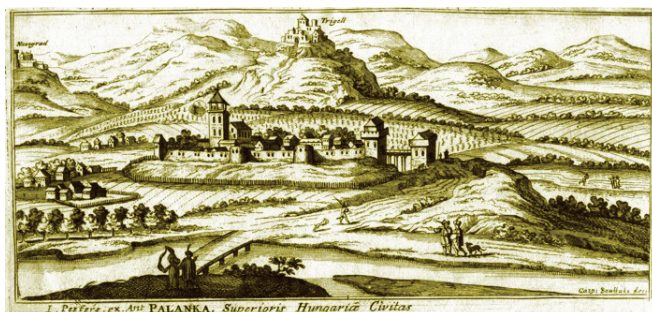
Cserteri vár

A Nyugati Mátra lábához települt Hasznos község határában emelkedő sziklafal ormára épült vár egykoron a szomszédos Ágasvárral és Óvárral együtt a Mátrán átvezető fontos hadiutat védelmezte. A téglalap alaprajzú várat a Rátót nemzetségbe tartozó Domokos építtette a XV. század elején, aki előbb királyi tárnokmester, majd nádor lett. A középkorban a vár a Pásztói család tulajdonába került. 1552-ben ellenállás nélkül került a török kezére. A későbbiekben többször is gazdát cserélt. A vár magvában nagyjából egy ötszög alakú öregtorony állt, melynek szomszédságában egy erős négyzetes torony alapjai is felfedezhetők. A XVII. század folyamán már romos állapotban volt. A keskeny falsoros övezte fellegvár falmaradványai csak helyenként ismerhetők fel, mert nagy része elpusztult. A palotaépület falainak maradványai helyenként a 8-10 méteres magasságot is eléri. A Várhegy keleti felén világos színű diatómaföld borítja a felszínt. Ezen a területen a kutatók több teknőspáncélt, ősszarvasfogát, cickányfélék és pelefélék csontdarabjait és egy őshörcsögfaj zápfogát találtak

meg. Ezek között egy eddig ismeretlen új hörcsögfaj is előkerült, melyet a lelőhely alapján Democricetodon hasznosensis néven írtak le. A 333 méter magasságú várhegyről szép panoráma nyílik az alatta elterülő, a Kövicses-patak medrének vizét felfogó víztározóra, a Mátrára, a Zagyva völgyére, a Cserhátra és a Karancsra.

Drégely vára

A Börzsöny egyik 444 m magas vulkáni kúpján álló várat valószínűleg a tatárjárást követően építették. Az oklevelek 1274-ben Castrum Dragul néven említik. Rövid ideig Csák Máté is birtokolta. Hadászatilag 1544-ben növekedett meg jelentősége, miután a török elfoglalta Nógrád várát, s így a felvidéki bányavárosokat védő vonal egyik fontos állomásává vált. 1552-ben Ali budai pasa 12 000 főnyi sereggel vonult Drégely vára ellen. A Szondi György várkapitány vezette alig 150 főnyi védősereg a hazaszeretet szép példáját mutatva utolsó lehelletig küzdve mind egy szálig odaveszett az egyenlőtlen harcban. Arany János a „Szondi két apródja” című költeményében állít emléket a hősöknek. A korábban villámcsapás következtében meggyengült várat a török szinte rommá lőtte, melyet később már nem is javítottak ki, s hadászati jelentőségét elvesztette. A stratégiaiag fontos Ipoly átjáró védelmére a törökök Drégely község temploma köré erődítményt építettek, melyet Új-Drégelynek, később pedig Palánknak neveztek el.

A török korszak után, a XVIII. századtól kezdve a vár állapota fokozatosan tovább romlott. A fennsíkra épült külső vár alaprajza ma már nehezen rekonstruálható. A kultúrtörténeti érték mentését 1989-ben a Börzsöny Baráti Kör kezdeményezte. Teszári Károly a Duna-Ipoly Nemzeti Park Börzsöny tájegységi körzetének vezetője, a Drégelyvár Alapítvány kuratóriumának tagja nevéhez fűződik a várrom maradványok helyreállítási munkáinak előkészítése. Az ő ötlete volt Drégelyvár feltárásának és az állagmegóvásának szervezett formába terelése. A gesztor szerepét az 1991-ben megalakított Drégelyvár Alapítvány vállalta magára, 2002-ig 711 köbméter fal épült meg. Drégely vár romjait Drégelypalánkról, vagy Nagyorosziból jelzett turistaúton gyalogtúrával kereshetjük fel. Fentről remek panoráma tárul elénk.

fejérvő vára

A Cserhát keleti lábainál fekvő, az Országos Kéktúra útvonala által is érintett Sámsonháza közelében emelkedő dombtetőn állt hajdan Fejérvő vára (Sámsonvár), melyet egy nagyhatalmú, Sámson nevű főúr építtetett a XII. században. Az oklevelek - feltehetőleg az építtető után - Sámson Házának is nevezték. 1424-ben Zsigmond király feleségének, Cillei Borbálának adományozta a környező várbirtokokkal együtt, majd a későbbiekben a Tari család tulajdonába került. A vár 1472-ben elpusztult, s többé fel sem építették, hadászati jelentősége megszűnt. A későbbi oklevelekben már csak romként szerepel. A Tari család kihalásával a birtokok a várral együtt Ország Mihály nádor tulajdonába kerültek. Jelenleg néhány falmaradvány emlékeztet az egykori szabálytalan alaprajzú várra. A vár kettős védelmi övvel épült. A belső várfal 2,5 méter vastag, jelenlegi magassága 7 méter, azonban az eredeti magassága 10-12 méter lehetett. A vár külső védőöve "falszorosként" övezte a várat a támadásoknak legjobban

kitett keleti és déli oldalról. Külső kapuja az északi oldalon nyílt, a bevezető út innen a falsorosban megkerülve a várat, a délnyugati oldalon elhelyezkedő belső kapuhoz vezetett. E kapu pontos helye azonban még nem tisztázott. A vár belső területéből az északi palotaszárnyat és a mellette kialakított ciszternát tárták fel eddig. A legépebben megmaradt fal a belső várfal északi része, ami egyben palotaszárny északi oldala is, mely legalább kétemeletes volt, földemeit sűrű kiosztású fagerendák tartották, a nyílásáthidalók téglából készültek. A külső fal erősítése érdekében különböző szinteken rácsszerűen gerendákat építettek a falba. A vár nyugati szélén található a sziklába vágott kerek, faragott kövekből falazott vízgyűjtő. A település közelében emelkedő várhegyre a kék rom jelzésű ösvényen mehetünk fel. Sámsonháza ismert nevezetessége a község határában található felhagyott, védett egykori kőfejtő, ahol a földkéreg különböző korú kőzeteinek rétegződését tanulmányozhatjuk. A kőfejtőtől induló tanösvényen pedig a 20 millió évvel ezelőtt itt hullámzó tenger üledékeinek feltárásait kereshetjük fel.

Hollókő vára

A várat a tatárjárást követően a Kacsics nemzetség építtette. A szabálytalan alaprajzú belsőtornyos vár az évszázadok során többször gazdát cserélt. Történetének legmozgalmasabb szakasza a török időkre esik. 1552-ben Ali budai pasa Veszprém elfoglalása után Nógrádban folytatta hadjáratait, és sorra elfoglalta a felvidéki várakat. A kis erővel védett hollókői vár sem jelentett különösebb akadályt a nagy erővel felvonuló törökök számára. 41 évig lengett a lófarkas lobogó a vár fokán. Visszafoglalását követően 70 évig szolgált magyar végvárként, de ezt követően újra a törökök kezére került. Véglegesen Sobiesky János lengyel király hadai szabadították fel 1683-ban. A Rákóczi szabadságharcot

követően több magyar várhoz hasonlóan a Habsburgok Hollókőt is leromboltatták. Bár az elmúlt kétszáz évben falainak egy részét építőanyagként elhordták, még így is Hollókő a megye legépebben maradt, a középkori építkezés jegyeit is tükröző vára. A régészek 1966-69 között tárták fel, 1970-ben kezdték restaurálni. A vár és a község környékét 1977-ben tájvédelmi körzettel nyilvánították. 1996-tól látogatókat is fogadnak. A várban 2014-ben kezdődtek felújítások. Eredményeként megnyílt az öregtorony, helyre állították a felső várban található várkapitányi lakrészt és ebédlőt, az alsó várban két gazdasági épületet újítottak fel, konyhát, kovácsműhelyt és fegyvertermet alakítottak ki. 2022-ben ismét jelentős felújításokat végeztek, Ennek megfelelően megépült a torony teteje, ami sisaktetőt kapott, s visszakapta eredeti magasságát. A felső palotarészt is helyreállították, ezzel egy újabb emelet vált teljesen fedetté. Létrejött egy új szint, valamint elkészült a régóta vágyott körpanoráma is. Az alsó várban megépült az impozáns kaputorony és a farkasverem. A belső térben új kiállítóteret alakítottak ki a település történetéről. Emellett egy lovagtermet is létrehoztak, amely a 14. század sajátosságait idézi fel. Hollókő a népi építészetéről és népviseletéről híres település 1987 óta védett, s a világörökség részeként kínálja látóival. Varázsát az 55 házból álló falurezervátum és a festői környezet adja. A falu közepén áll a középkori eredetű faszindelyes templom.

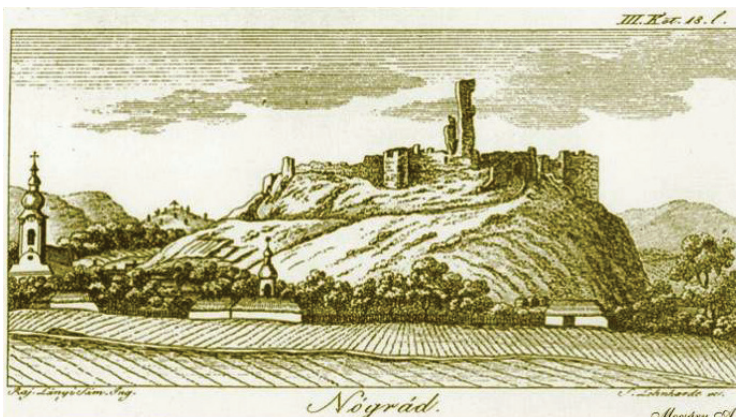
Ilonavár

Az Ilonavár a Keleti-Cserhát lankái közé települt Ecseg község határában alacsony, de meredek lejtőjű hegy tetején állt. Írásos emlék 1324-ben említi először, bár jóval korábban építhették. 1353-ban az akkori tulajdonos halála után I. Lajos király a sárosi főispán nejeének adományozta, így került a Szécsényi család birtokába. A későbbiek folyamán többször is gazdát cserélt.

Számottevő hadászati jelentősége nem volt, a hadtörténetben betöltött szerepéről keveset tudunk. A Felvidéket védő várláncolat egyik tagja lehetett. A XV. században nagy része elpusztult, s uradalma mindössze egyetlen falura zsugorodott, majd a későbbiekben Hollókő várának tartozéka lett. A fokozatosan pusztuló romvárnak a török időkben már nem volt jelentősége. Napjainkig csak a vár alapfalainak maradványai maradtak fenn. Helyenként felismerhetőek a várat övező árkok és sáncok is. A toronyhoz valószínűleg palotaszárny csatlakozott, ezen épületeket pedig falak vették körül. A vár tényleges szerkezete azonban csak ásatással lenne tisztázható. A várral kapcsolatos helyi hagyományt 1826-ban Mocsáry Antal jegyezte le. A vár lakója egykor egy Borbála nevű asszony volt, aki az átutazó férfiaknak ajándékokat osztogatott. Az ekeből kifogott ökörpár odaajándékozására vezeti vissza Mocsáry az Ekebontó Borbála kifejezés eredetét. A vár a falutól északnyugatra, a Szuha-patak mellett fekvő 195 méter magas dombon található. Jelzetlen úton lehet megközelíteni.

Nógrád vára

Nógrád vármegye névadó vára, nevében bolgár és szláv eredetet őriz (Novigrád - Újvár). Oklevelek is bizonyítják, hogy ez a megye legrégebbi vára, mely a X. században épült. Kezdetben a megyében fekvő királyi birtokok központja volt, majd XI. Endre Boleszló váci püspöknek adományozta, és ezt követően hosszú időn át püspöki birtokként szerepelt. Később többször is gazdát cserélt. Buda elfoglalása után a török uralom fokozatosan áterjedt Nógrád vármegyére is. 1544-ben Mehmed budai pasa harc nélkül elfoglalta a várat, s katonai jelentőségét felismerve szandzsákszékhellyé tette. A mintegy 50 évig török kézen lévő várat Pálffy Miklós foglalta vissza, de később újra a törökök birtokába jutott.

Csonka bég várparancsnoksága alatt 1685-ben villámcsapás érte a lőportornyot, és a robbanás valamint a keletkezett tűz súlyos károkat okozott a várban. A törökök az épen maradt részeket is lerombolták, és sorsára hagyták az erősséget. A falmaradványok közül az öregtorony mintegy 3 emeletnyi magasságba emelkedik. 1949-ben kisméretű ásatást végeztek a belsővár árkában, de a helyreállításra 1997-ig várni kellett. Ebben az időszakban egészült ki az új-olaszbástya, kapott védőtetőt a kerek rondella, és felállították az országzászlót. Nógrád vára - a magyar történelem ezeréves néma tanúja - öregtoronyának messziről látható csomkjával várja a távoli múltra kíváncsi látogatókat.

Salgó vára

A Salgótarján közelében emelkedő 625 m-es bazaltcsúcson álló várrom felkeresése gyakori és kedvelt célpontja a Medves vidékére irányuló kirándulásoknak, túráknak. Festői, zsákszerű egymásra rakódott szürke bazaltoszlopok fogják közre azt a magot, melyre a középkori vár épült. Salgó azon ritka erősségek sorát bővíti, ahol feltételezhetően sosem állt egymagában a torony, a várudvarral mindig is szerves egységet alkotott. Mint általában a legtöbb

nógrádi várat, ezt is a Kacsicsok építették. Egy 1341-ben keletkezett oklevél „Castrum Salgow” néven említi. A Salgó név jelentése „fénylő, ragyogó, verőfényes, napsütötte hely, hegycsúcs”. A vár története során többször cserélt gazdát. Birtokolta többek között Giskra a huszita zsoldosvezér, Zápolya István és Verbőczy István. 1554-ben Kara Hamza, a fekete bég csellel elfoglalta és 39 évig birtokolta. 1593-ban Fülek és Somoskő visszafoglalása után Prépostvári Bálint egri főkapitány ostrommal vette vissza Salgót. A régészeti leletek szerint a magyar tüzérség Kis-Salgó felől lőtte rommá az erődítést, ami leégett. Balassa Bálint nem harcolt Salgó alatt, ő éppen Divény ostrománál volt. Az ezt követő időszakban a vár fokozatosan elromosodott. Irodalmi nevezetessége, hogy a romokat 1845. június 11-én Petőfi Sándor is felkereste, melyről úti-naplójában is megemlékezett. A vár megmaradt falain ülve, a táj szépségén elmerengve született a Salgó című költeménye. A vár öregtoronyának romjaira 1938-ban fa kilátót építettek, ami a II. világháború után megsemmisült. Az 1980-as években kezdődtek, és 2006-ban végezték az utolsó helyreállítási, konzerválási munkálatokat. A környék fölél magasodó várromról csodálatos körpanoráma tárul elénk. Feltűnik a Bükk, a Mátra, a Cserhát és a Börzsöny, de jó légköri viszonyok esetén a Magas-Tátra csipkés gerincét is láthatjuk.

Somoskő vára (Hrad Šomoška)

Az 526 méter magas várhegy és a csúcsán álló várrom szlovák területen található. A bazaltcsúcs lábánál húzódó államhatár ma már nem választja el a párszáz lelkes településtől, „határtalanul” látogatható. A várat a Kacsicsok építették a tatárjárást követően, s az idők folyamán több gazdája is volt. Többek között Losonczy István temesvári várkapitány, akinek Anna nevű lánya kedvéért Balassi Bálint többször is megfordult a vár falai között. E

vonzalomnak köszönhetően születtek a Júlia-versek. 1576-ban Ali füleki bég elfoglalta, de nem sokáig maradt török kézen, mert Pálffy Miklós seregei visszafoglalták. A Rákóczi szabadságharcot követően a bécsi udvar elrendelte lerombolását, melyet azonban csak részben hajtottak végre, s így viszonylag jó állapotban megmaradt. Somoskő régészeti feltárására még nem került sor, az 1970-es években kezdtek hozzá a helyreállításához, a nyugati ágyútoronyot felújították, ami ekkor tetőt is kapott, azonban az 1990-es években a munkálatok egy időre megszakadtak. Nemrégiben a déli ágyútoronyra egy kilátóteraszt építettek. 2022-ben a tető alatti felső szintet is látogathatóvá tették. A várból szép kilátás nyílik a környező vidékre. A somoskői vár a magyar-szlovák országhatár túloldalán, az egykor önálló községnek számító, ma Salgótarjánhoz tartozó Somoskő fölé magasodó vulkáni csúcson található, már szlovák területen, a Cseres-hegység Tájvédelmi Körzetben. Sátorosbánya településhez tartozik, amely a Losonci járás része. A somoskői Vároldal útról a schengeni határon átlépve közelíthetjük meg az erösséget. A vártól, szlovák oldalon egy sok érdekes látnivalót kínáló geológiai tanösvény vezet le, melynek folytatásán Bikkreten (Bukovinka) át Somoskőújfaluba mehetünk.

Szanda vára

Szandának két vára is volt, a kettős hegycsúcs nyugati kiemelkedésén, a Péter-hegyen egy fallal körbevett rotunda, a keleti, 527 méteres csúcson pedig Szanda vára. A feltárások alapján a két várat egyidőben is használták. Szanda település nevével először 1214-ből találkozhatunk, Zunda néven. A vár építésének idejéről és építtetőjéről írásos adat nem maradt fenn. Az előkerült leletanyag alapján valamikor a XIII. században épülhetett. 1301-ben már állt az erösség, várnagya Petrus magister volt Története során több gazdája is volt. Különböző főúri családok; a Rozgonyiak, a

Kompolyak és a Báthoryak birtokolták a környék falvaival együtt. Hadászati jelentőségre csak a török időkben tett szert. A gyenge erővel védett vár 1544-ben Hatvan és Vác eleste után kerülhetett a törökök kezére. Ezt követően Hubiár, a félelmetes török aga lett a vár parancsnoka, aki a híres párbaját vívta Kapitán György hollóközi várnaggyal a Buják vára alatti mezőn. Horváth Bertalan gyarmati várkapitány vitézeivel 1551-ben visszafoglalta, leromboltatta és felgyújtotta, hogy ne kerüljön többé idegen kézre. A törökök kijavították a sérüléseket. Szanda pusztulása a 15 éves háború alatt következett be. 1593-ban még biztosan török kézen volt Kjátib Cselebi leírása alapján. Valószínűleg a gyenge várat elhagyó török csapatok 1594-ben gyújtották fel Hasszán budai pasa parancsára, Nógrád keresztény visszafoglalása után. Erre utal a megtalált égett réteg is. Ezt követően katonai jelentőségét elvesztette, s csak romjaiban maradt meg századokon át. A bazaltkúp csúcsán egy 7 méter magas torony maradványa ma is látható, helyenként megfigyelhetők a várfal romjai, a betemetett ciszterna és a bástyafal maradványai is. A csúcsról pompás körpanoráma tárul elénk.

Szécsény vára

Építtetését 1334-ben kezdte meg Zsigmond király országbírája, Szécsényi Ferenc. Hosszú időn át a Felvidék egyik védőbástyája volt. A nógrádi várakat elfoglaló cseh zsoldos vezér, Giskra ellen harcoló Hunyadi János és Mátyás király is tartózkodott falai között. Jelentősebb szerepre a török időkben tett szert. Losonczy István 1544-ben sikeresen verte vissza a török támadását, de 1552-ben Ali budai pasa nagy erővel felvonuló serege elfoglalta. A törökök Szécsényt a budai vilajet egyik szandzsákjának székhelyévé tették, és erős őrséget helyeztek el védelmére. A közel 40 évig tartó török uralom után Pálffy Miklós hadai foglalták vissza. 1663-ban a török

újra elfoglalta és 20 évig birtokolta. Ezt követően Sobiesky János lengyel király szerezte meg. Évekkel később egy pusztító pestis-járvány elnéptelenítette a várost, s Disznóssy Ferenc kapitány leromboltatta és felgyújtatta a várat. A vár alatti réten, a Borjúpáston tartották 1705-ben a Rákóczi szabadságharc szécsényi országgyűlését. Az egykori gótikus vár falainak maradványát a Forgách-kastély építéséhez használták fel. A külső tornyokkal, széles árkokkal és palánkkal erősített várból csak falrészek, a kilátónak használt északnyugati sarokbástya és a 10 m átmérőjű, kör alakú északkeleti sarokbástya (Bástyamúzeum) maradt meg.

Sztrahora (Pusztavár)

Ez a viszonylag kis vár Hollókő és Nógrádsipek között épült, valószínűleg az 1260-as években a Kacsics-nemzetségből származó Illés család részére. A XIV. század elején Illés Mihály tulajdonában volt. 1310 körül az Illés család a Károly Róbert ellen lázadó Csák Máté rendelkezésére bocsátotta a várat másik három várukkal együtt (Baglyaskő, Somoskő, Hollókő) és a rozgonyi csatában Csák Máté oldalán harcoltak. A király ezért 1320 körül elkobozta váraikat, birtokaikat köztük Sztrahora várát is. Később a király ezeket a birtokokat hűbéresének, Szécsényi Tamásnak adományozta. 1327-ben, amikor Szécsényi Tamást a birtokba iktatták a vár már megüresedett és mint „egykori” várat említik. A megüresedett vár hamarosan romokban állt és a hozzá tartozó területeket a Hollókői birtokhoz csatolták. A várat három oldalról meredek hegyoldal veszi körül. A déli könnyebben megközelíthető oldalon, de máshol is látható a várat védő száraz várárok maradványa. A föld felett kevés maradt a falakból, de az ásások során feltárták a lakóépület egy faltöredékét, és a várudvaron a kövekkel körülvett ciszterna is látható.

A magaslatról a Dobroda-völgyének irányába kapunk szép kilátást.

Zagyvafő vára

A Salgótarjától ÉK-re található Zagyvaróna közelében emelkedő 423 méter magas várhegyen állott egykor Zagyvafő vára. Történetéről kevés írásos emlék maradt fenn, annyi azonban bizonyos, hogy a Rátót nemzetség emeltette a tatárjárást követő években. Ezután ismeretlen körülmények között romba dőlt. A XV. század közepén néhány nógrádi várral együtt a Habsburg érdekekért harcoló cseh huszita zsoldosvezér, Giskra építtette újra és birtokolta hosszabb ideig. 1460-ban Andrisko és Uhlik csapatai innen kiindulva foglalják el Salgó várát. Még abban az évben a husziták ellen Mátyás király indított támadást. A Hatvan közelében állomásozó híres fekete sereg egyik hadteste megrohmozta a várat és elfoglalta Giskrától, akivel Mátyás később egyezséget kötött. A legenda szerint Salgó ostroma közben egy nyílvesző eltalálta és megsebesítette a királyt, aki ezen annyira feldühödött, hogy leromboltatta a szomszédvárat. A régészeti kutatás viszont ennek ellentmondóan azt bizonyítja, hogy 1465 és 69 közt a várat még használták. Tény, hogy a huszitáktól történő visszafoglalás után a hadtörténetben már nem szerepelt, hadászati jelentőségét veszítve omladoztak falai évszázadokon át. A Zagyvafői várhoz tartozik még egy kis sáncvár, ami a husziták által épített ágyú állás lehetett. A két várrész külön épült és nem egy időben volt használva. A sűrű bozóttal és fával benőtt hegyormon mára csupán néhány falmaradvány utal az egykori várra.

Nógrádsápi erődített templom

A római katolikus templom a XIV. század végén épült Nógrádsápon. A régebbi irodalom határozottan állítja, hogy az erődíj fal lőrészekkel ellátott. Kozák Éva régész kutatásai szerint (1970) a körítőfal 2 m magasságig középkori, majd 70 cm barokk kori ráfalazás

következik. A körítőfalban kialakított 14 db nyílás nem lőrések, hanem kálvária stációk számára épült a XVIII. század végén. Különlegessége a homlokzat oromfalára, részben pedig konzolra épített nyolcszögű tornya. A gótikus templom egyhajós, keletelt, középkori formáit teljesen megőrizte. A középkori eredetű templomtornyot a későbbi századok során felújították, és barokk hagymasisakkal fedték be. A Kisboldogasszony tiszteletére szentelt templom oldalfalainak mentén lépcsős támpillérek találhatóak, köztük csúcsíves, részben mérműves ablakok helyezkednek el. A szentély nyolcszöges záródású, sekrestyéje az északi oldalhoz kapcsolódik. A hajót kőbordás keresztboltozat, míg a szentélyt csillagboltozat fedi. Diadalíve csúcsíves. Falait a középkorban két sorban falképek borították - a képek több mestertől származnak, a XV. században és a XVI. század elején készültek. Ezek a helyreállítás során részben előkerültek néhány püspöki felszentelési kereszttel együtt. Legépebbek a szentély falképei. A szentélyben gótikus fülke és szentségtartó, késő gótikus sekrestyeajtó látható. Az oltármenza kőlapja és a keresztelőkút töredéke a feltáráskor került elő. Körfala XV. századi, 1711-ben már romos volt, de 1746-ban helyreállították. Az eredeti gótikus kaput visszaállították, a másik kapuja barokk stílusú. A körfal belső oldalán 14 zománcképes stációt helyeztek el. A templomudvarból egy még feltáratlan alagút indul - a helybeliek szerint - a közeli Csóvár felé. A közeli Tatarka-dombon egy honfoglalás-kori temetőre épült kis vár állott, melyet feltételezések szerint a XIII. században emelhettek.

TOVÁBBI VÁRAK, VÁRHELYEK, ERŐDÍTMÉNYEK NÓGRÁD VÁRMEGYÉBEN

- Alsópetény, Földvár - középkori várhely
- Alsópetény, Udvarház
- Alsósztrégova /Dolná Strehová/, erődfallal körülvett templom
- Alsózellő /Malé Zlievce/, várhegy - középkori várhely
- Balassagyarmat, vár - középkori vár kevés falmaradványa
- Benczúrfalva, vár - sáncok
- Bokor, vár - torony alapfala
- Cserháthaláp, Rézpart
- Diósjenő, Kámor - sáncok
- Divény /Divin/, Balassa várkastély - felújított várkastély
- Divény /Divin/, Lónyabánya vár és elővár - középkori várhely
- Divény /Divin/, vár - középkori várrom
- Divény, erődfallal körülvett templom
- Felsőesztergály /Horné Strháre/, vár - Árpád-kori várhely
- Füle /Fil'akovo/, vár - részben felújított középkori vár
- Gács /Halič/, vár - középkori várfalakra épült várkastély
- Galgaguta, Funduspuszta vára
- Kékkő /Modrý Kameň/, vár - részben felújított középkori vár
- Legénd, Békavár - ismeretlen korú várhely
- Lucfalva, Pogányvár - sáncok
- Mátraszőlős, erődfallal körülvett templom
- Mátraszőlős, Kisvár - középkori várhely

- Nagylibercse /Auboreč/, Libercse (Liszec) - középkori várhely
- Nagylóc, várhegy - Árpád-kori erősség maradványai
- Nézsa, temető - várhely
- Nógrádmarcal, Kerekdomb - középkori várhely
- Nógrádmegyér, Dobóvár
- Nógrádsáp, Tatárka - honfoglalás kori temetőre épült vár helye
- Nógrádszakál, Kastélydomb - középkori várhely
- Ozdin /Ozdin/, vár - középkori várhely
- Rétság, Jásztelek várdomb - ismeretlen korú vár, elmosódott sáncokkal
- Salgótarján, Pécskő - ismeretlen korú (rabló)vár helye
- Sátorosbánya /Šiatorská Bukovinka/, vár - Árpád-kori erősség maradványai
- Somoskőújfalu, Pogányvár - Árpád-kori erősség maradványai
- Szanda, Péterhegy - elbányászott Árpád-kori várhely
- Szécsénke, Gyalogvár - sánc, templomhely
- Szécsény, Strázsapart
- Szügy, Leányhegy - feltehetőleg középkori várhely
- Tereske, Kurucdomb - sánc
- Tolmács, Kálváriadomb - sáncok
- Vámosfalva /Mýtna/, erődfallal körülvett templom
- Vanyarc, Hraszti - sáncok

IRODALOMJEGYZÉK

- Balassagyarmat (Panoráma, 1975.)
- Észak-Magyarország (Panoráma útikönyvek, 1978.)
- Nógrádi tájakon (Csáky Károly 1992., Madách)
- Nógrádi útikalauz (Panoráma, 1964., 1976.)
- Nógrádi várak (Panoráma, 1982.)
- Nógrád vármegye (Borovszky Sámuel, 1911.)
- Salgótarján és a Karancs-Medves vidékének részletes kalauza (Dornyay Béla, 1929.)
- Salgótarján és környéke túrakilauz (NMTB, 1996.)
- Salgó Tájvédelmi Terület (TKM füzetek 144.)
- Vártúrák kalauza (Sport, 1975.)